

Socialnopedagoško diagnosticiranje v predšolskem obdobju: delo z otrokom s težavami v socialni integraciji

Socio-pedagogical diagnostics in the pre-school period: work with children with difficulties in their social integration

Darja Žnidaršič

Povzetek

Darja Žnidaršič, univ. dipl. soc. ped., Cesta 1. maja 69, 4000 Kranj. Članek predstavlja primer pomoči otroku, ki ima težave v socialni integraciji. Nanaša se na predšolske otroke in hkrati na vzgojno osebje v vrtcu. Vrtec kot institucija zmore ob upoštevanju varovalnih in ogrožajočih dejavnikov vsaj deloma uravnotežiti otrokovo ravnovesje, kadar so pogoji zanj v družini prešibki. Namen diagnosticiranja je v sistematičnosti procesa načrtovanja in izvajanja pomoči, v katerega je poleg drugih pedagoških strokovnih delavcev najprej vpeta vzgojiteljica. Socialni pedagog v vrtcu svetuje vzgojnemu kadru, staršem, sodeluje v timu, ukvarja pa se tudi neposredno z otrokom.

Ključne besede: *socialnopedagoško diagnosticiranje, varovalni dejavniki, dejavniki tveganja, težave v socialni integraciji*

Abstract

This article presents a case where a child with social integration difficulties was helped. It looks at pre-school children and at the preschool staff. The preschool as an institution can at least partially balance the child's inner unbalance when the conditions for this within his family are too weak, provided certain safe-guarding and threatening factors are respected. The purpose of diagnostics is to systematically plan and implement the process of care which is beside all other workers in education first and foremost carried by the preschool teacher. The social pedagogue in the preschool can provide advice for the teaching staff, parents, participate in a team, and deal directly with children.

Key words: *socio-pedagogic diagnostics, risk and protective factors, problems in social integration*

1 Uvod

Socialnopedagoško delo v vrtcu temelji na dobrem poznavanju razvoja predšolskega otroka, njegovih potreb, kot tudi na svetovalnem delu z vzgojiteljicami in starši. Zavedanje pomena tovrstnega dela v tej ustanovi še ni prodrlo daleč, zato je še toliko bolj pomembno, da nastopa socialni pedagog suvereno in vzporedno z drugimi, bolj uveljavljenimi strokovnimi delavci. Socialni pedagog se tudi v vrtcu individualno ukvarja z otrokom, ki kaže težave pri vključevanju v skupino. Pri tem mislim na tiste otroke, ki so slabše prilagodljivi. Te težave so povezane predvsem z vedenjskimi in čustvenimi posebnostmi, ki ovirajo razvoj posameznika in vplivajo na življenje celotne skupine. Pomembno se je zavedati, da ob prepoznavanju teh

težav ne zajamemo v obravnavo samo posameznika, temveč tudi skupino in tako zastavimo intervencijo – obravnavamo posameznika v okviru celotne skupine, delamo z njim in ne zanj. Pri tem smo pozorni na različne dejavnike, ki kritične situacije ustvarjajo in jih morda celo vzpodbujajo. Posameznik ne more delovati brez skupine, pa tudi skupina se odziva na njegove potrebe in značilnosti, se pravi, da sta oba dejavnika v neprestani medsebojni izmenjavi raznovrstnih socialnih izkušenj, ki ju oblikujejo. Delo brez vzgojiteljice ne more biti dovolj uspešno; ravno tako je potrebno vključiti tudi starše in včasih celo druge strokovne delavce. S skupnimi prizadevanji lahko uspemo pomagati otroku, da se njegova socialna in čustvena posebnost ne bo razvila v motnjo, ki bi mu kasneje preprečevala normalno vključevanje v zahtevnejše delo.

2 Otrok s težavami v socialni integraciji v redni skupini vrtca

Razumevanje otroka, ki kaže posebnosti v svojem vedenju že tedaj, ko prvič pride v vrtec, je nadvse pomembno za njegovo uspešno vključevanje v skupino. Otroci, ki imajo težave, so redko toliko moteči v skupini, da motijo delo, vendar njihove posebnosti prepoznamo, če jih poglobljeno opazujemo. Tako opazimo, da so nekateri depresivni, kar se izrazi z žalostjo, z zapiranjem vase, z neposlušnostjo, s pomanjkanjem koncentracije, z nezanimanjem za sodelovanje. Drugi se odzivajo regresivno (sesanje palca, otroška govorica, močenje postelje, pretirano navezovanje, jok, sanjarjenje, infantilno vedenje). Njihovo znižano samospoštovanje se izraža z nesocialnimi vedenjskimi vzorci, s prepiranjem, z agresivnostjo, z vzkipljivostjo, z zapiranjem vase, lahko tudi občuti, da je ničvreden in v breme staršem. Lahko se zatekajo v namišljeno ali resnično bolezen ali se namerno poškodujejo, imajo psihosomatske motnje. Lahko so ranljivi in zelo občutljivi. Otrok ima težave, kadar vzbuja pretirano pozornost z agresivnostjo, z eksplozivnim vedenjem, z jezo in razdiralnostjo.

Socialna integracija je za občutenje pripadnosti neki skupini, za sprejemanje njenih vrednot, pravil in norm ključnega pomena za posameznika, saj bo v njej sproščeno deloval le, če se bo počutil varnega, razumljenega, sprejetega. Drugačno zaznavanje sebe v

novi sredini povzroča odmik od dogajanja, izločitev zaradi lastne negotovosti, nezaupanja.

2.1 Pomen pravočasnega in primernega odzivanja strokovnjakov

Otrokov odziv na spremembo okolja opazujemo od njegovega vstopa v vrtec. Otroci so med seboj različni in kar za nekoga pomeni frustracijo, bo za drugega izziv, ki vodi v zabavno srečanje z vrstniki. "Nekateri otroci so po naravi toliko ranljivi, da so že v običajnih življenjskih okoliščinah pogosto prizadeti in lahko odreagirajo na svojo čustveno prizadetost s psihosocialnimi motnjami. Za veliko večino otrok, katerih čustvena ali psihosocialna kakovost življenja je prizadeta, je predvsem pomembno, da zaznamo njihove težave ali ogroženost, kdaj otrok potrebuje pomoč in kako mu lahko pomagamo." (Mikuš Kos, 1999, str. 24)

Kako lahko socialni pedagog v skupini prepozna otroka v stiski? Opis vzgojiteljice je pomemben začetek opazovanja otroka in nadaljnjega dela z njim. Za celovito prepoznavanje otrokovih težav si je treba pridobiti informacije tudi iz njegovega najožjega okolja in od otroka samega. Iz različnih pripovedi dobimo objektivno sliko, na podlagi katere lahko oblikujemo koncept pomoči. Preden se obrnemo po pomoč k drugim strokovnim službam, moramo prepoznati otrokove težave, jih opredeliti, ne da bi povzročili stigmo, in kadar je to mogoče, skupaj z vzgojiteljico poiščemo pot za njihovo reševanje.

Proces načrtujemo po fazah. Najprej ugotovimo dejansko stanje, oblikujemo cilje in preizkusimo možnosti, ki izhajajo iz posameznika, družine in institucije. Upoštevamo naslednje korake: 1. Kaj je? – stanje; 2. Kako je nastalo? – rekonstrukcija razvoja; 3. Kaj bo? – prognoza; 4. Kaj naj bi nastalo? – oblikovanje ciljev; 5. Kako lahko cilj dosežemo? – metode in sredstva; 6. Kaj je nastalo? – evalvacija. Pri tem procesu vključimo otroka v aktivno sodelovanje – sodeluje pri razreševanju težav in soodloča o tem, kako bo proces potekal (Harnach-Beck, 1995). V ospredje postavljamo otroka in njegov psihosocialni razvoj, zato je sam proces najprej usmerjen v pomoč na področjih, ki so

zanj najpomembnejša in je mogoče upoštevati največ varovalnih dejavnikov.

2.2 Varovalni dejavniki in dejavniki tveganja

Med varovalne dejavnike pri obravnavi otrokovih težav uvrščamo tiste, ki mu pomagajo iz frustracij. Vsak otrok ima različne varovalne dejavnike, ki so odvisni predvsem od njegove genetske opremljenosti, temperamenta, značajskih potez, socialnih sposobnosti, pomembni pa so tudi dobri odnosi znotraj njegovega primarnega okolja (Mikuš Kos, 2001) Pri načrtovanju pomoči se opiramo nanje kot na njegove močne točke, kot so na primer določene sposobnosti, ki mu pomagajo graditi pozitivno samopodobo, samozaupanje, da se bo znal usmeriti v pozitivno aktivnost.

Pri diagnosticiranju prepoznavamo vzroke za težave, zaznavamo, od kod izhajajo in kakšne so. Ugotavljamo, v katerem delu otrokovega mikrosistema so poškodbe največje. Izhajamo iz pedagoškega opazovanja težav in gradimo na otrokovih močnih točkah in varovalnih dejavnikih. Med otroki so pomembne razlike v reakcijah na obremenitve, stiske in psihosocialne težave. Učinek ogrožajočega dejavnika je odvisen od kombiniranja različnih dejavnikov in procesov v njegovem življenju. Zelo pomembni so varovalni dejavniki, ki se sprožijo ob neugodnih vplivih na posameznika in preprečujejo neugodne izide.

Varovalni dejavniki pri otroku: temperament, kot ga ima lahko vzgojljiv otrok, dobre socialne sposobnosti (dobri odnosi z vrstniki, konstruktivno prispevanje k skupinskim dejavnostim, prevzemanje različnih vlog v skupini); sposobnost načrtovanja in postopnega izvajanja načrtovane dejavnosti; intelektualne sposobnosti – abstraktno razmišljanje, miselna prožnost, sposobnost preizkušanja različnih pristopov pri reševanju nalog v novih okoliščinah; aktivna naravnost in zaupanje, da lahko z lastnimi prizadevanji uravnava svoje življenje, ima vpliv nanj, dobra samopodoba.

Varovalni dejavniki v družini: dobri medsebojni odnosi med družinskimi člani, pozitiven emocionalen odnos med starši in otrokom; zanesljivost, varnost v odnosu do otroka, interes zanj; prepoznavanje in upoštevanje njegovih potreb, reakcije na njegove potrebe; jasna pravila vedenja v družini, razvidno in

utemeljeno omejevanje; učinkovitost starševske identifikacijske podobe; odprt razgovor o socialnih normah in vrednotah; možnost sodelovanja in sovplivanja, prevzemanje odgovornosti; stabilnost življenjskih pogojev; omogočanje otrokove avtonomije, potrjevanje in priznavanje njegovih sposobnosti...

Varovalni dejavniki v širšem okolju: dobri odnosi z vrstniki; vključenost v širšo socialno mrežo; spodbujanje otrokovih kognitivnih, emocionalnih in socialnih sposobnosti v druženju z drugimi, v različnih situacijah in ob različnih stvareh; možnost uveljavljanja v prosocialnih skupinah; dobri odnosi z vzgojnim osebjem v instituciji; uspešnost pri aktivnostih, v katere se otrok vključuje.

Nasprotno pa lahko pri posameznikih močno vplivajo na njihov razvoj **dejavniki tveganja**, ki so lahko travmatska doživetja, kronično neugodne okoliščine, bolezni. Zelo pomembni za otroka so dejavniki, ki so **vezani na družino**: pomanjkanje topline v odnosih med starši in otroki, hladnost, brezbržnost; prekomerno in neustrezno kaznovanje; omejevanje otrokove avtonomije, kaotično organiziranje življenja; pogojevanje starševske ljubezni; spori med odraslimi v družini; sovražnost do otroka ali zvrčanje krivde nanj; pomanjkljive, nerazvidne meje; starši kot neustrezen identifikacijski model; neprimerno delegiranje, zahtevanje neprimernih vlog za reševanje konfliktov med starši; neustrezna kakovost vzgoje, prezaposlenost staršev... Dejavniki se lahko pojavljajo tudi v **povezavi z okoljem**: kadar je družina v izolaciji ali se pogosto seli; konfliktni odnosi z vrstniki; oddaja otroka v drugo družino; življenjske okoliščine, ki predstavljajo nevarno psihosocialno situacijo...

Dejavniki tveganja se lahko pojavljajo tudi **pri otroku**: posebne motnje v biološkem in psihofizičnem razvoju; slaba prilagodljivost, pretežno neugodno razpoloženje; umik ob novostih; manjša odpornost, ranljivost; težave s koncentracijo; strah pred izražanjem lastne volje; slaba vodljivost; spreminjajoče se razpoloženje; pretirano ekstrovertiran ali introvertiran; burno čustveno odzivanje, impulzivnost, nepredvidljivost.

Za strokovne osebe v vrtcu so temeljna vprašanja: kako razlike med otroki poimenujejo, kakšne vrednostne oznake jim pripisujejo

(različnost, posebnost, motenost, prizadetost), kakšen je odziv nanje (strpnost, kaznovanje, iskanje pomoči, spreminjanje okolja, kombiniranje različnih pristopov pomoči) ter kako si razlagajo in razumejo njihove vzroke (ali jih zvrčajo na okolje, na biološke dejavnike...) (Mikuš Kos, 1999; Harnach-Beck, 1995).

V nadaljevanju je predstavljena študija primera otroka, ki s svojim socialnim odzivanjem v skupini deluje neustrezno in je za skupino in za vzgojiteljico frustrirajoč del skupnosti. Na podlagi opazovanja in razgovorov skušamo ugotoviti, na kakšen način lahko otroku pomaga vzgojiteljica in skupina vrstnikov.

3 Pripovedi in obravnava problema

3.1 Opazovanje in opis otrokovega položaja v družini in skupini

Skupina, v kateri je obravnavani otrok, je po sestavi zelo heterogena. Vodi jo vzgojiteljica z dolgoletnimi izkušnjami, ki deluje umirjeno in uravnoteženo. Večina otrok jo dobro sprejema. Glede na različnost otrok se težko posveča posamezniku, ki marsikdaj ostane na robu dogajanja s svojimi posebnostmi, predvsem vedenjskimi.

Za podrobnejšo obravnavo izpostavljam dečka T., ki po mnenju vzgojiteljice povzroča največ nereda, se vede agresivno do drugih. Ne zmore daljše koncentracije, je agresiven in vzkipljiv do vrstnikov, je nezainteresiran za sodelovanje in dosega skromne rezultate, kljub temu, da je mali šolar. Deček ne zmore zadostiti zahtevam skupine in delu po programu za stopnjo predšolskih otrok, ker njegove socialne spretnosti in s tem obvladovanje čustev in prilagajanje nista usklajena z zrelostjo za to obdobje. Otrok živi v popolni družini – oče, mati in dva otroka. Oče je že dve leti nezaposlen, mati pa je tovarniška delavka. Oče pomaga v mehanični delavnici, denar, ki ga zasluži, gre za njegove potrebe. Domov prihaja pijan in ustrahuje družino. Do družine je tudi fizično nasilen. Drugi otrok je deklica, stara pet let, vključena je v vrtec. Stanujejo v bloku. So priseljenci.

3.2 Opredelitev problema in pridobitev dodatnih informacij

V nadaljevanju iščem razloge za neprilagojeno vedenje šestletnega dečka, ki v skupini povzroča nered. Tudi vzgojiteljica želi, da mu na ustrezen način pomagamo k socialno bolj zrelim oblikam vključevanja.

Hipoteze, nastale ob opazovanju otroka, so: otrok se v skupini ne počuti sprejetega, varnega; osebna negotovost sproža negativne vzorce odzivanja; ravnotežje v otrokovem mikrosistemu je porušeno; z ustrežno podporo in prepoznavanjem močnih točk lahko deluje na bolj socialno sprejemljiv način in si ustvari ustrežnejšo samopodobo.

Cilji, zastavljeni ob obravnavi, so usmerjeni v prepoznavanje otrokovega intimnega okolja in v odnose z njegovimi referenčnimi osebami, kar naj bi pripomoglo k odkrivanju vzrokov za njegove težave. Upoštevane so bile izjave vzgojiteljice, matere in otroka. Izjave so zapisi polstrukturiranih intervjujev, ki so nastali konec decembra 2001. Vsak sogovornik naj bi ob vprašanjih izpostavil tisto, kar se mu zdi pomembno. Vsaka pripoved je kvalitativno analizirana, s tem, da so izpostavljeni ključni pojmi, ki so kasneje uporabljeni za interpretacijo. Vsak intervju vključuje doživljanje otroka z vidika matere, vzgojiteljice kot tudi otrokovo samoopazovanje in samozaznavanje. Področja pripovedi so vezana na družino in vrtec.

3.3 Zapisi pripovedi in nadrejeni pojmi

3.3.1 Ključne izjave ter pripisani pojmi glede na tri sogovornike

Tabele 1, 2 in 3 kažejo izbrane relevantne izjave iz intervjujev ter pojme, ki sem jih pripisala tem izjavam.

Tabela 1: Relevantne izjave in pripisani pojmi iz pogovora z vzgojiteljico.

DOBESEDNE IZJAVE	KLJUČNI/PRIPISANI POJMI
<p>O otroku</p> <p>Kar naprej skače po sobi, ne more se umiriti za dalj časa. Dolgo časa se ni znal igrati z drugimi v skupini. Samo opazoval je druge.</p> <p>Skače z miz in stolov, nikoli ne vem, kaj bo naredil.</p> <p>Pri igri jemlje drugim igrače, vse frči po zraku. Pa kakšnega se fizično loti. Kar razburi se in ga sune. Potem se pa naredi, kot da ni bil zraven.</p> <p>Pri barvanju vedno vse razmaže s črno barvo, nič ne nariše. Ne vem, ali sploh želi.</p> <p>Zunaj ga je povsod polno. Najraje se guga in to stoje. Na sprehodu se noče držati za roke, gre, kot da ni naš.</p> <p>Najraje sodeluje pri vadbenih urah. Je zelo spreten in vse da od sebe.</p> <p>Pri glasbi ne sodeluje, hodi po sobi, kot da ga nič ne zanima. Ne nauči se nobene pesmice.</p> <p>Zmeraj je kje po svoje, nima kakšnih posebnih prijateljev. Vrstniki ga ne marajo preveč, ga izključujejo. Ne zna poskrbeti zase, vse naredi na pol, je površen pri oblačenju, obujanju, pri higienskih opravilih.</p> <p>O starših</p> <p>Starša se zanj sploh ne zanimata. Vabim jih na govorilne ure, pa ne prideta. Če jih počakam, se jima vedno mudi.</p> <p>Že od vsega začetka nočeta sodelovati; se jima zdi, da je s fantom vse v redu, pravita.</p> <p>V sosednji skupini je sestra. Zelo mirna je. Mlajša je od njega. Z njo se kar razume.</p> <p>Mamo poskušam opozoriti na T. težave, pa pravi, da ve, kako je priden in da nima zaradi njega nobenih skrbi.</p> <p>Doživljanje skupine in T.</p> <p>Skupina je prijetna in zanimiva, ker so otroci tako različni. Nekaj je takih, ki bolj izstopajo, ampak znajo dobro sodelovati.</p> <p>S T. se ne moreva ujeti. Ne pusti mi blizu, noče se pogovarjati z mano. Ni slab fant, samo ne vem več, kako naj z njim naprej, še sploh, ker starši ne sodelujejo. Skrbi me, kako bo z njim naprej, v šoli, če je že zdaj tako težko.</p> <p>O življenju družine</p> <p>Živijo v socialnem stanovanju. Zaposlena je mati, oče dela priložnostno. Pogosto pride pijan po otroka. Pa pretepa jih tudi. Starih staršev ni tukaj, menda so v Bosni.</p>	<p>Je nemiren.</p> <p>Nima izkušenj za delo v skupini.</p> <p>Je nepredvidljiv.</p> <p>Druge moti pri igri.</p> <p>Je eksploziven in agresiven.</p> <p>Pretvarja se, da ni kriv.</p> <p>Slabo riše, uporablja črno barvo.</p> <p>Zelo rad se giblje. Izziva nevarne položaje.</p> <p>Rad telovadi. Je spreten.</p> <p>Zdi se, da ga glasba ne zanima.</p> <p>Nima prijateljev. Vrstniki ga slabo sprejemajo.</p> <p>Ni dosleden pri samostojni skrbi zase.</p> <p>Starša se za otroka v vrtcu ne zanimata.</p> <p>Prepričana sta, da deček nima težav.</p> <p>S sestrico se razume.</p> <p>Mama v zvezi z dečkom ne vidi težav (jih noče slišati).</p> <p>Skupina je vzgojiteljici všeč. Dobro so vodljivi.</p> <p>S T. se ne moreta zblížati.</p> <p>Ne ve, kako naj z njim dela.</p> <p>Moti jo odnos staršev.</p> <p>Vzgojiteljico skrbi, kako bo s T. v šoli.</p> <p>Soc.-ekon. staus družine slab.</p> <p>Oče pije. Je agresiven do družine. Svojev nimajo tukaj.</p>

Tabela 2: Relevantne izjave in pripisani pojmi iz pogovora z materjo.

DOBESEDNE IZJAVE	KLJUČNI/PRIPISANI POJMI
<p>O otroku</p> <p>Doma nimamo z njim nobenih problemov, ne vem, zakaj bi morala biti še posebej pozorna nanj. Jaz ne verjamem, da dela probleme, še nikoli ga nisem videla, da bi se pretepal.</p> <p>Nima veselja za risanje, zato mu ne kupujem barvic. Saj se najraje z avtomobilčki igra. Pa kocke ima tudi, pa gradi.</p> <p>Saj se igra s sestrico, ampak v glavnem je sam, pa dela po svoje. Hoče, da ga pustimo pri miru.</p> <p>Oče ga ne tepe, včasih je slabe volje, pa se tamali umakne.</p> <p>Ven ga ne pustim, ne vem, s kom se bo družil. Lahko kaj slabega pobere. Zato je pa v vrtcu, da se kaj nauči.</p> <p>Saj knjige ga ne zanimajo preveč, ne vem, kako bo. Kakšne slike že gleda, ima par knjig. Pa televizijo gleda, kadar moža ni doma. Mož ne pusti, da sta tamala dolgo pokonci, gresta spat, ko pride, drugače je živčen.</p>	<p>Mati je prepričana, da otrok v vrtcu nima težav.</p> <p>Nima barvic. Doma se igra s kockami in z avtomobilčki.</p> <p>Tudi doma je najraje sam zase.</p> <p>Oče do otroka ni agresiven.</p> <p>Doma ni z vrstniki.</p> <p>V vrtcu se bo kaj naučil.</p> <p>Knjige ga ne zanimajo.</p> <p>Moža otroka zvečer ne čakata, ker tega ne mara.</p>
<p>O vzgojiteljici</p> <p>Sem se več z njo pogovarjala na začetku, zdaj pa ne vem, zakaj bi šla k njej. Mali je priden. Mi rečejo, če bom prišla na govorilne ure, ampak jaz nimam časa, moža pa to ne zanima. Vzgojiteljica je dobra, ji zaupam, če ne bi T. vzela ven.</p>	<p>Stik obeh na začetku leta, kasneje mati ne vidi razloga za razgovor.</p> <p>Očeta vrtec ne zanima.</p> <p>Vzgojiteljici zaupa.</p>
<p>O vrtcu</p> <p>Mi imamo otroke v vrtcu, ker sva bila oba v službi, pa ni šlo drugače. Zdaj čisto malo plačava, ko samo jaz delam. Je fino, da ima T. družbo, da se s kom igra.</p>	<p>Otroka sta v vrtcu zaradi službe staršev in zaradi družbe vrstnikov.</p>
<p>O družini</p> <p>Mi smo urejena družina. Mož je včasih malo zoprn, ampak to je zato, ker ne dobi prave službe. Mora iti med prijatelje, da kaj spijejo in se pogovorijo. Pretepa nas ne, otroke včasih po riti, kadar sta glasna, ampak to ni nič hudega.</p> <p>Se ne družimo s prijatelji, ne gremo ven, ko je vse tako drago.</p> <p>Mož zdaj še dobi podporo. Živimo nekako, bolj tako.</p>	<p>So urejena družina.</p> <p>Mož je včasih siten, ker ne dobi službe.</p> <p>Otroka jo dobita od očeta po riti.</p> <p>Nimajo prijateljev, se izolirajo.</p> <p>Nimajo denarja.</p>

Tabela 3: Relevantne izjave in pripisani pojmi iz pogovora z otrokom.

DOBESEDNE IZJAVE	KLJUČNI/PRIPISANI POJMI
<p>O sebi</p> <p>Rad grem v vrtec, ampak mi včasih nagajajo. Se veliko igram, pa sem jezen, če mi nočejo dati igrače, ki jo rabim.</p> <p>Se mi zdi, da veliko znam, bom šel že kmalu v šolo. Ampak ne bi šel rad. Jih tam ne poznam.</p> <p>Zelo fino se mi zdi skakati, pa teči, pa telovaditi. Sem korajžen, pa daleč skočim.</p>	<p>Rad gre v vrtec, se igra. Drugi mu nagajajo. Razjezi se, če ne dobi prave igrače. Ne bi šel še rad v šolo.</p> <p>Rad ima gibalne aktivnosti.</p>
<p>O starših</p> <p>Mami pa ati se dostikrat kregata pa vpijeta, mene je pa strah. Ati reče, naj gremo, kamor hočemo, mami pa joka, pa še midva.</p> <p>Ne gremo velikokrat ven, mami zmeraj kaj dela, ati pa gre.</p> <p>Nikoli ne prideta pogledat, če kaj nastopamo. Ja, bi rad videl, če bi prišla.</p>	<p>Starša se pogosto prepirata. Otroka je strah, jokata.</p> <p>Ne gredo skupaj ven.</p> <p>Želi, da bi starša videla, kaj se dogaja v vrtcu.</p>
<p>O vrstnikih</p> <p>V vrtcu nimam prijateljev, samo včasih se skupaj igramo. Mi jemljejo igrače pa nagajajo. Pa se tepemo za igrače.</p> <p>Nočem skupaj z drugimi risat, ker ne znam. Sem rajši sam, pa vse po svoje naredim.</p>	<p>Med vrstniki nima prijateljev. Si nagajajo in se stepejo.</p> <p>Ne želi sodelovati z drugimi, raje dela po svoje.</p>
<p>O vzgojiteljici</p> <p>Saj je dobra, samo včasih teži, pa me krega. Hoče, da sem pri miru, pa da sedim za mizo. Saj drugi tudi niso zmeraj pri miru. Se bolj malo pogovarjava.</p>	<p>Vzgojiteljica mu je všeč, a se z njo ne razume preveč zaradi njenih zahtev.</p>

3.3.2 Povzetek doživljanj in ocen posameznih področij z vidika treh sogovornikov

Tabele 4, 5 in 6 vzporedno prikazujejo povzeta doživljanja oz. mnenja treh sogovornikov – matere, vzgojiteljice in otroka – o treh vsebinskih področjih: o družini, o vrtcu in o otroku.

Tabela 4: Povzetki doživljanj matere, vzgojiteljice in otroka o družini.

Mati	Vzgojiteljica	Otrok
Imajo se za urejeno družino. Zanikanje, prikrivanje dejstev. Slepljenje pred tem, kar opazijo drugi in doživlja otrok. Agresivnosti moža ne pripisuje pomena.	V družini vidi slab SES. Ve za očetovo agresivnost, pijančevanje. Moti jo nesodelovanje obeh staršev. Ve, da se mati slepi ali pretvarja pred realnostjo.	Občuti psihično in fizično nasilje v družini. Je prestrašen, boji se očeta. Kljub vsemu navezanost na starša. Želi si njunega priznanja in vrednotenja.

Tabela 5: Povzetki doživljanj matere, vzgojiteljice in otroka o vrtcu.

Mati	Vzgojiteljica	Otrok
Zaupna v institucijo. Ugodno plačilo. Socialni stiki z vrstniki. Zaupa vzgojiteljici.	Heterogenost ni moteča, obvlada skupino. Želi dobro vključevanje vseh.	Ne gradi pozitivne soc. mreže z vrstniki. Vzajemno odklanjanje. Izolacija. Agresivnost.

Tabela 6: Povzetki doživljanj matere, vzgojiteljice in otroka o otroku samem.

Mati	Vzgojiteljica	Otrok o sebi
Ne opazi otrokove stiske, se ne zanima za njegovo počutje v vrtcu. Prikriva dejstva iz družinskega življenja o otroku. Otrok nima stikov z vrstniki. Doma vzgoja "trde roke".	Nepredvidljiv, eksploziven, fizično agresiven. Ima dobre motorične sposobnosti. Odklanja umetnostno vzgojo. Izolira se sam. Neprijeten v skupini. Nimata empatičnega stika.	Ambivalentnost do vrtca. Želi biti sam. Neuspešen pri navezovanju soc. stikov. Strah pred novim okoljem in izkušnjami (šola).

3.3.3 Povzetek ugotovitev o otrokovi situaciji

Otrok je:

- a) v vrtcu:** neprijeten, samotarski, se sam izolira, pa tudi vrstniki ga ne marajo; odklanja aktivnosti, razen telovadbe; z vzgojiteljico ne najde pravega stika; nezaupljiv do drugih in do sebe v odnosu z drugimi; neustrezna samopodoba, zgrajena v družini; za uveljavljanje in samopotrjevanje uporablja vzorce vedenja, ki jih doživlja doma; ranljiv, impulziven, introvertiran; negotovost zakriva z negativnim odzivanjem.
- b) doma:** izpostavljen fizičnemu in psihičnemu nasilju, ni

emocionalne topline, ne čuti varnosti v navezanosti; ni ustreznega identifikacijskega modela; neustrezno delovanje družine, ni medsebojnega spoštovanja, temveč občuti strah; porušeno ravnotežje med posameznimi podsistemi; nima možnosti za uveljavljanje, je omejen v svojih potrebah; mati ne vidi realne situacije ali prikriva dejstva; otrok ne občuti varnosti, sprejetosti, pomembnosti; starša ne čutita njegovih potreb, ovirata njegov socializacijski proces.

3.3.4 Upoštevanje varovalnih dejavnikov in dejavnikov tveganja

Po analizi ugotovimo, da so otrokovi varovalni dejavniki: normalen kognitivni in telesni razvoj, interes za gibalne dejavnosti, za igro s konstruktorji, navezanost na družino, pozitivna čustva ter potencialne sposobnosti v otroku, ki jih ne razvija, ker ni ustrezne vzpodbude. Varovalni dejavniki v družini so skromni, vezani so predvsem na dober odnos s sestro, z materjo, na otrokovo navezanost na družino. Zato pa je vrtec za otroka zdravo in varno okolje, kjer je poskrbljeno za njegove osnovne biološke potrebe. Odpira tudi možnosti za njegov vsestranski razvoj, za izražanje, potrjevanje in uveljavljanje na pozitiven način, širi mrežo navezanosti. Pomembno je, da imajo starši do vrtca zaupanje.

Med **dejavnike tveganja** lahko uvrstimo naslednje. Otrok hitro odreagira, njegovo odzivanje je burno. Ima pomanjkljive emocionalne in psihosocialne izkušnje z vrstniki in drugimi odraslimi izven družine. Želi si izoliranosti, je introvertiran. Ne zaupa v lastne sposobnosti, potrjuje se s stereotipnimi, negativnimi vzorci. Premalo je zainteresiran za vključevanje v dejavnosti. Oteževalne okoliščine v družini so: fizično nasilje, alkoholizem; nezanimanje za otrokovo dejansko občutenje in potrebe, neustrezen vzgojni pristop, ustrahovanje, podrejanje, nespoštovanje otrokove osebnosti; očetova brezposelnost in njegova agresivnost; odklanjanje sodelovanja z vrtcem; materina preobremenjenost; izoliranost vse družine in pomanjkanje socialnih stikov. Dejavniki tveganja, vezani na vrtec: otrok ne zaupa vrstnikom, ni medsebojne navezanosti, z vzgojiteljico in vrstniki ne najde pravega stika, vrtec mu zaenkrat ne odpira vpogleda v njegove dejanske sposobnosti, ima premalo vzpodbud – na pravi način, z vzpostavljanjem ustreznega kontakta; ne izkorišča vseh potencialnih možnosti, ki bi jih kot institucija lahko.

4 Pomoč otroku v vrtcu

Pomemben je proces načrtovanja pomoči. Vzgojiteljica pri **individualnem delu z otrokom** lahko gradi na temeljih, ki jih daje igra - z njo si olajša navezovanje stika z otrokom, vzpodbudi razbremenjevanje čustev, dobi vpogled v otrokovo odzivanje, povzame opažanja, poskuša prenesti opažanja in izkušnje v realne situacije. V prvi fazi vzpostavlja stik z otrokom, sproži sprostitvev zadržanosti, čustvovanja, strahov, negativnega doživljanja, ki ga otrok prenese v situacije pri igri. Zagotovi mu sproščujoče vzdušje, v katerem se bo otrok čutil varnega. Izgrajuje temelje za navezovanje zaupnega stika. V igri vlog prepozna otrokovo vrednost samozaznavanja. Meje postavlja previdno in občutljivo in sproti rešuje konflikte. Odnos z otrokom gradi na empatičnem razumevanju, odprtosti, iskrenosti, z emocionalno toplino (Myschker, 1993). Pri načrtovanju dela upošteva posameznikove potrebe in želje, dovoli, da kreativen in pozitiven prispevek posameznika sooblikuje potek dejavnosti.

Tudi **delo z družino/starši** je občutljivo področje, pri katerem je treba upoštevati in varovati njihovo zasebnost, saj netakten odnos in poseganje v družinske odnose lahko deluje nasprotno. V opisanem primeru je nujno vzpostaviti osnovni stik in soočiti starše (mamo) s težavami, ki jih otrok ima, prek tega pa previdno navezati razgovor na situacijo doma. Tudi mati se bo odprla in sodelovala šele takrat, ko bo začutila varnost in spoštljivost v odnosu in ko se bo zavedla, da otrokove težave niso zanemarljive. Pri tem naj ne začuti v ospredju otrokovih izpadov, agresivnosti, nezainteresiranosti, temveč njegov strah, nezaupanje vase. Potrebuje vzpodbudo, da bo spoznala realno stanje, zavedanje, da se bodo težave s spremembo institucije le še poglobile. Tudi otrok bi se razveselil njenega zanimanja za njegovo delo, saj bi s tem spoznala njegove sposobnosti, ki jih ne pozna. Ne vzgojiteljica in ne vrtec kot ustanova ne moreta reševati neugodne družinske situacije, lahko pa prispevata k izgrajevanju otrokove psihosocialne odpornosti, k oblikovanju njegove pozitivne samopodobe in k vsestranskemu razvijanju njegovih sposobnosti. Vzgojiteljica pri tem nima lahke naloge, zato je dobrodošlo sodelovanje v intervizijski ali supervizijski skupini, saj si z izmenjavo izkušenj pogloblja in nadgrajuje svoje znanje in sposobnosti. Včasih pa vsa prizadevanja niso uspešna. Takrat je dobro s tem seznaniti predpostavljene ali druge strokovne delavce v vrtcu in posredovati svoja opažanja socialni službi.

5 Socialni pedagog v vrtcu

Socialnopedagoško delo v vrtcu je vezano tako na svetovanje kot na neposredno delo z otrokom. Probleme obravnava skupaj z vzgojiteljico (odkrivanje, opazovanje, beleženje vedenja izstopajočih otrok, sprotno reševanje problemov, posvetovanje o načinu dela s posameznikom in skupino).

Individualno delo z otrokom poteka v skupini, ob igri ali usmerjeni dejavnosti, vsebuje pa razgovor, pomoč otroku da spozna svoje ravnanje, usmerjanje, spodbujanje pozitivnih oblik vedenja, vzpodbudo k vključevanju v dejavnosti, v skupinsko delo, k razgovoru o konfliktnih situacijah, k verbaliziranju čustev, emocionalnemu sproščanju s pomočjo igre.

Delo s skupino – ob navzočnosti vzgojiteljice ali brez nje – poteka po posebej načrtovanem programu, z določenimi cilji, ki pomagajo k socialno ustrežnejšemu delovanju celotne skupine, k boljšemu vključevanju posameznikov, s tem, da imajo otroci priložnost uresničiti svoje zamisli o reševanju težav, da s svojimi predlogi pomagajo razreševati notranje konflikte, predlagajo pomoč posamezniku. Delo s skupino je pomembno tudi ob sprejemanju novincev med letom.

Kadar gre za obsežnejši in težji primer posameznika, socialni pedagog uporabi diagnostični postopek, ki da boljši uvid v celoten proces pomoči. Na podlagi različnih mnenj, ki jih analizira, se odloči za najustrežnejšo intervencijo. Vključi se v timsko razreševanje problema in posreduje svoja opažanja in rezultate ustreznim službam, ki bodo pomagale pri intervenciji. Socialni pedagog se vključuje v timsko delo v okviru vrta, obvešča ostale strokovne delavce o posebni problematiki v posameznih enotah. Pomembno prispeva k reševanju problemov v supervizijskih skupinah, kjer lahko tudi izobražuje, svetuje, vodi srečanja, usmerja, spodbuja k iskanju rešitev. Povezuje se z drugimi ustreznimi institucijami, ki smejo poseči tudi v otrokovo primarno okolje, kadar gre za kakovost in organizacijo nujenja pomoči v širšem obsegu.

6 Zaključek

Diagnosticiranje na podlagi študije primera ponuja vpogled v problematiko z različnih stališč, na podlagi katerih skušamo

ugotoviti možnosti za intervencijo. V analizi so upoštevana videnja vseh udeleženih sogovornikov, pomembna pa je tudi otrokova samopredstavitelja, saj je dovolj star, da zmore verbalno opredeliti svoje čustvovanje, doživljanje odnosov, pogledati v lastno ravnanje in ugotavljati možnosti za socialno ustrežnejše uveljavljanje. Namen diagnosticiranja je tudi v razumevanju vzrokov, saj je nudenje pomoči brez poznavanja le-teh neuspešno, ker zadeva le simptomatiko. Kadar se pri reguliranju ravnotežja v življenju posameznika ni mogoče zanesti na vse sisteme in podsisteme njegove vključenosti, se opiramo na varovalne dejavnike in močne točke, ki jih ima in skušamo optimalno razviti njegove potencialne zmožnosti. Poznavanje načina socialnopedagoškega diagnosticiranja omogoča preglednejše in učinkovitejše delo tako s posameznikom kot s skupino, ker je sistematično in omogoča razvidnost situacije.

7 Literatura

Harnach-Beck, V. (1995). *Psychosoziale Diagnostik in der Jugendhilfe*. München: Juventa Verlag.

Kobolt, A. (1999). Mladostnikova samorazlaga in individualno vzgojno načrtovanje. *Socialna pedagogika*, 4 (4), 323-356.

Mikuš Kos, A. (1999). Od individualnih razlik do psihosocialnih težav ali motenj – družbena perspektiva. V A. Mikuš Kos (ur.), *Različnim otrokom enake možnosti*. Ljubljana: ZPMS.

Mikuš Kos, A. (2001). Psihična odpornost, varovalni dejavniki in procesi ter obvladovanje travme. V T. Samec in V. Slodnjak (ur.), *Psihične travme v otroštvu in adolescenci*. Ljubljana: Kolaborativni center Svetovne zdravstvene organizacije za duševno zdravje otrok pri Svetovalnem centru za otroke, mladostnike in starše in Inštitut za psihologijo osebnosti.

Miller, K. (2000). *Otrok v stiski*. Ljubljana: Educy.

Myschker, N. (1993). *Verhaltensstörungen bei Kindern und Jugendlichen*. Stuttgart Berlin Köln: Verlag W. Kohlhammer.

Strokovni prispevek, prejet maja 2003.